

Håkan Skogsjö

Kvinnorna som drev sjökrogen i Flisö

Särtryck ur

Nya Åland 12 september 2008

[ISSN 0359-1441]

dagstidning utgiven i Mariehamn på Åland

Distribuerad som pdf-fil 2025

Copyright © Håkan Skogsjö (CC BY-SA 4.0)

Det finns – förstås – åtskilliga kvinnor i den åländska historien som varit både driftiga och framgångsrika.

Problemet är att de är så svåra att upptäcka i källmaterialet.

I mer lättillgängliga källor, som kyrk-

böcker och skattelängder, omtalas de som hustrur till sin makar och mödrar till sina barn. Men om deras gärningar i övrigt nämns ingenting.

Den som däremot borrar djupare och även läser exempelvis rättegångshand-

lingar och andra typer av protokoll finner emellanåt kvinnor som gjort något utöver det vanliga.

Dit hör de båda änorna som startade och drev sjökrog i Flisö i Föglö på 1700-talet.

Kvinnorna som drev sjökrogen i Flisö

Det var i slutet av 1730-talet som Katarina Mansnera startade krog i Flisö i Föglö. Hon var i femtioårsåldern, änka efter en länsman och hade tre vuxna barn.

Platsen var väl vald. Flisö låg intill den trafikerade segelleden mellan Stockholm och Finland, och familjen ägde redan tidigare ön och gården som låg där. Viktig i sammanhanget var också den utmärkta naturhamn – Flisöhamn – som fanns omedelbart intill och som sedan urminnes tider hade nyttjats av sjöfarare.

Nu var det bara för dem att ankra i hamnen och bege sig upp till krogens varma rum och lagade mat.

Flisöslaget

Det här var inte många år efter att det långdragna kriget mellan Sverige och Ryssland äntligen hade tagit slut 1721.

Ett par år före fredsslutet hade en svensk örlogsflotta drabbat samman med den ryska galärflottan i vattnen omedelbart utanför Flisö. Ryssarna hade haft sina läger i Degerby och Flisö, och det sägs att över tusen ryssar ska ha begravts på Flisö efter slaget. Men Föglöborna befann sig som flyktingar i Sverige – Katarina Mansnera med sin familj i Botkyrka söder om Stockholm – och visste knappast särskilt mycket om dessa händelser.

Dock anar vi den förtvivlan och hopplöshet de måste ha känt när de återvände hem och möttes av den totala förödelsen. Men livet måste gå vidare och byarna byggdes åter upp.

När Katarina startade krogen ska gården ha varit en för tiden anse- nlig anläggning i skärgården, enligt nyligen bortgångne bankdirektören Klas Eklund (1917–2008) som ägnat mycket tid åt att forska om särskilt Degerby och Flisö historia.

Madam Ekroth

Att vi vet ganska väl hur gården såg ut i början av 1740-talet beror på att ett nytt krig drabbade Flisö och den driftiga krögerskan Katarina Mansnera – eller ”madam Ekroth” som hon också kallas i dokumenten (hennes make hade hetat Anders Ekroth eller Ekroth).

Den skyddade naturhamnen – förutsättningen för krog rörelsen – var en förbannelse i ofredstider. Under kriget 1741–43 kom den att användas av både den svenska och den ryska galärflottan.

Krigsfartygen ankrade i hamnen och soldaterna tog i land. Snart satt de kring värmande eldar och lagade mat. Som ved användes vad som fanns i närheten; helst sådant som var torrt, som gårdsgårdar och tak, men när det inte räckte högs också skogen ner.

Tack vare den detaljerade syn som skedde ett par år efter fredsslutet – sommaren 1745 – vet vi nämligen väl hur gården såg ut med sina boningshus, fähus, lador, stolphärbren, bodar, stenkällare och sjöbod- dar. Det mesta var förstört, till och med hemlighuset. På ägorna var diken delvis igenkastade och flera kilometer med gårdsgårdar borttagna.

Gårdsgårdarna hade säkert eldats upp, men varför diken hade kastats igen är svårare att förstå.

Gården byggs åter upp

Krögerskan Katarina Mansnera var uppenbarligen en kvinna av den se-

Här, på Flisö enstaka hemman i Föglö, drev änorna Katarina Mansnera och Anna Lisa Grunnera krog för sjöfararna under 1700-talet. På lantmäterikartan från 1768 ser vi väderkvarnen och gårdstomten intill varandra invid vägen som leder ner till en brygga i en liten vik. Det lilla huset vid vägen är en lotsstuga. I vattnet har lantmätaren ritat ut ”Segelleden emellan Stockholm och Finland”. De skyddande öarna utanför Flisö skapade en utmärkt naturhamn, kallad Flisöhamn, som lockade såväl resenärer i fredstid som krigsfolk vid ofred. Lilla bilden visar slaget vid Flisö 1719, då en svensk örlogsflotta och rysk galärflotta drabbade samman. Kartan förvaras i Riksarkivet i Helsingfors.

gare sorten, eftersom hon orkade bygga upp gården ännu en gång. Till sin hjälp hade hon säkert yngste sonen Carl Ekroth, församlingens pastorsadjunkt, som också bodde i Flisö med sin familj. Och snart var krogen åter i gång, fast utan officiellt tillstånd. Men vid tinget 1748 ordnade hon ett sådant.

Några år senare, sommaren 1755, avled Katarina Mansnera av ”feber”, närmare sjuttio år gammal.

Hon är en av de många hårt arbetande och dugliga kvinnor som finns i den åländska historien, men som många gånger inte är så lätta att upptäcka. I mer lättillgängliga källor, som kyrkböcker och skattelängder, finns inga noteringar som ger en antydning om den driftighet som hon uppenbarligen besatt. Där nämns hon som hustru till sin man och mor till sina barn, men inte mer.

Men den som borrar djupare i källmaterialet – som Klas Eklund har gjort – finner inte bara den kvinnliga krögerskan utan också de hårda öden som drabbade familjen på grund av krigen.

En ny krogvärdinna

Historien om Flisökrogen tar dock inte slut med Katarina Mansnera.

Sonen Carl blev 1759 kapten i Kö- kar men avled redan 1763. Änkan Anna Lisa Grunnera återvände med barnen till Flisö och kom att fortsätta den rörelse som svärmodern ha-

de startat. Helt säkert var hon väl förtrogen med arbetet; hon hade ju bott i Flisö från giftermålet 1744 till Kökarflykten femton år senare.

Inte heller Anna Lisa – som lik- som svärmodern var prästdotter – verkar ha haft ordning på de tillstånd som behövdes för krogen. Hon vände sig därför 1771 till landshövdingen med begäran att få sådana, men protester kom från det närbelägna gästgiveriet i Degerby som ogillade konkurrensen.

Men gästgiveriet var tydligen inte särskilt populärt bland resenärerna.

Anna Lisa och hennes värtaliga ombud, blivande lotsuppsyningsmannen Johan Rönnholm, hade skaffat intyg från fartyg som låg i hamnen vid Flisö.

En kapten Svedenhielm vid Prins Fredrik Adolfs regemente – en sörmänning som länge varit i tjänst på Sveaborg och därför säkert ofta passerade Föglö – intygade i augusti 1770 att ett näringsställe verkligen behövdes i Flisö, eftersom gästgivargården låg så långt från den säkraste ankarplatsen och dessutom höll orimliga priser. Kaptenen hade fått betala hela 16 öre silvermynt för en filbunke av en kanna mjölk.

Också de lokala nämndemännen tyckte att en krog behövdes i Flisö som kunde tillhandahålla öl, brännvin och mat.

Kriget drabbar åter

Något närmare är inte känt om den krog rörelse som vi får förmoda att Anna Lisa Grunnera fortsatte att driva efter de positiva utlåtanden hon fick.

Däremot vet vi vad som hände när krig mellan Sverige och Ryssland bröt ut för tredje gången under 1700-talet.

Flisö ödelades återigen.

På hemvägen från kriget hösten 1790 tvingades delar av den svenska skärgårdsflottan och andra förband, inalles runt 10.000 man, att ankra vid Flisö på grund av motvind. De blev liggande där i tre veckor. Följderna blev dramatiska.

Stora mängder skog högs ner, och för att få den råa veden att brinna tvingades krigsfolket, som byggt 236 lövkojor på gårdens mark till skydd för regn och snö, att ta tak, staket, gårdsgårdar och annat brännbart som fanns i närheten.

Den här gången var gårdens in-

vånare sannolikt hemma och tvingades leva i det kaos som måste ha rått med tusentals objudna på ägorna som rev ner hus och gårdsgårdar.

Efteråt måste fyra karlar hyras in för att gräva ner döda soldater som lämnats kvar, antingen liggande direkt på marken täckta med ris eller bristfälligt nergrävda och täckta med mossa.

Den drygt sjuttioåriga Anna Lisa Grunnera vände sig slutligen till kungen för att få ersättning för de omfattande skadorna.

Oklart slut

När och hur krogen på Flisö slutligen avvecklades är inte känt.

Möjligen tog Anna Lisas dotter Ulrika (1757–98) och hennes make Karl

Gustav Ehrenlund (1753–1815) över och drev rörelsen in på 1800-talet. När paret gifte sig 1779 nämns maken som ”herrskauskock” och senare med den på landsbygden ovanliga titeln ”hovmästare”.

Man kan tänka sig att den framgångsrika sjökrogen på Rödhamn, startad omkring 1760, med tiden blev en svår konkurrent för Flisökrogen.

Och på det närliggande gästgiveriet i Degerby hade man kanske justerat sina priser...

HÅKAN SKOGSJÖ